

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณีชุมชนบ้านเขวา ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

Public Participation in Cultural Heritage Conservation: A Case Study in Khwae Village, Khwae District, Muang District, Maha Sarakham Province

ดารีกา โพธิ์รุکش¹
Darika Phothiruk¹

Received: 17 March 2020

Revised: 27 April 2020

Accepted: 2 June 2020

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ศึกษากรณีมรดกทางวัฒนธรรมของชาวบ้านในหมู่บ้านเขวา ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้การศึกษาเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มตัวอย่าง ทั้งประชาชนในพื้นที่ ผู้นำชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนบ้านเขวา ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม อยู่ในระดับที่ต่ำ โดยการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมส่วนมากเป็นเรื่องของรัฐและผู้นำชุมชนเท่านั้น ประชาชนในพื้นที่เป็นเพียงผู้ร่วมงานตามที่ทางหน่วยงานของรัฐหรือผู้นำชุมชนเป็นผู้จัดขึ้นเท่านั้น การริเริ่มดำเนินโครงการเองยังน้อย รวมถึงแนวคิดหรือความคิดเห็นต่างๆ ยังคงขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชน สำหรับรูปแบบในการมีส่วนร่วมของชาวบ้านส่วนใหญ่ ได้แก่ การการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและการประชาสัมพันธ์งานประเพณีแก่ผู้ที่สนใจ รวมถึงการสนับสนุนในทุกด้านและการเข้าร่วมงานประเพณีตามที่หน่วยงานของรัฐหรือผู้นำชุมชนได้จัดขึ้น โดยเหตุผลสำคัญที่ตัดสินใจเข้าร่วมงานของประชาชนเพราะ ต้องการที่จะสืบสานมรดกวัฒนธรรมที่มีให้คงอยู่สืบต่อไปยังลูกหลาน และเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยความภูมิใจในประเพณีท้องถิ่นของตนเป็นสำคัญ

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของประชาชน, มรดกวัฒนธรรม

¹ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม 44150

¹ this article is one of the part of research, "Public Participation in Cultural Heritage Conservation: A Case Study in Khwae Village, Khwae Sub-District, Muang District, Maha Sarakham Province"

¹ Faculty of Law, Mahasarakham University, fiscal year 2562.

¹ Faculty of Law, Mahasarakham University, Kham Riang, Kanthara Wichai, Maha Sarakham, 44150

Abstract

This research aims to study public participation concerning cultural heritage conservation by using a case study of the cultural heritage of villagers in Khwae Village, Khwae District, Muang District, Maha Sarakham Province. This research applies a qualitative method. From an in-depth interview of the sample group, including local villagers, community leaders, and stakeholders. The research finds that the level of public participation of Khwae Village, Khwae District, Muang District, Maha Sarakham Province in cultural heritage conservation is low. Cultural heritage conservation is a public affair done by a State and community leaders. Local villagers are only participants in events held by government agencies or community leaders. There are a very limited number of projects initiated by local villagers. Ideas or opinions depend upon community leaders. In relation to forms of public participation, mostly there are disseminating information, promoting traditional events to people who are interested in, supporting in every matter, and participating in traditional events organized by government agencies or community leaders. The main reasons for villagers to participate in events are to continue culture from generation to generation and to participate in their own local tradition proudly.

Keywords: Public participation, Cultural heritage

บทนำ

วัฒนธรรม (Culture) หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม และยังหมายถึงแบบแผนพฤติกรรมทั้งหมดของสังคมที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต โดยมีวิวัฒนาการสืบทอดต่อกันอย่างมีแบบแผนเพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงในสังคม (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2562) วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการสังสมสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิต ผ่านกระบวนการคัดสรร ปรับปรุงแก้ไข และเปลี่ยนแปลงไปอย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ซึ่งการเกิดขึ้นของวัฒนธรรมอาจเกิดจากการพัฒนาเปลี่ยนแปลงปรับปรุง สร้างสรรค์ให้เจริญงอกงามโดยสืบทอดจากมรดกวัฒนธรรมในอดีต หรืออาจเกิดจากการรับเอาสิ่งที่เผยแพร่จากสังคมอื่นๆ ทั้งนี้ จะต้องไม่ทิ้งเอกลักษณ์ประจำชาติของตนไว้ นอกจากนี้

วัฒนธรรมยังใช้เป็นเครื่องมือในการยึดโยง หล่อหลอมให้คนในชาติมีความรักความสามัคคีต่อกัน ซึ่งเป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นคงของชาติ ดังนั้น จึงมีผู้รู้บางท่านอาจจะกล่าวถึง วัฒนธรรมว่าเป็นความเจริญแล้ว และยังแสดงเอกลักษณ์ของชาติอีกด้วย (สำนักบริหารกลาง กรมศิลปากร, 2562)

ศิลปวัฒนธรรม จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติของเผ่าพันธุ์ท้องถิ่น เป็นสิ่งที่แสดงถึงเกียรติและความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่นและของคนในชาติ ก่อให้เกิดความรู้สึก ความสามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติอันนำมาซึ่งความความหวงแหน เห็นคุณค่า รวมถึงเป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมสืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยจะถูกถ่ายทอดออกมาทั้งในรูปแบบของจิตวิญญาณ ทางวัตถุ ความคิด ความเชื่อ ประเพณี

และวัฒนธรรม (พจนาน เอกบุตร, 2556) ที่เกิดขึ้นในสังคมเผยแพร่สืบทอดและนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น การประกอบอาหาร การถักทอผ้า การคิดประดิษฐ์ลายผ้า วิธีการตัดเย็บ เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องเรือน การแพทย์ การผลิตยา เป็นต้น

วัฒนธรรม เป็นความมั่นคงของชาติดังกล่าวมาแล้ว เพราะวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดชนชาติ ชุมชนสังคม และเผ่าพันธุ์มนุษย์ บ่งบอกถึงเอกลักษณ์และวิถีชีวิตของตนเอง บ่งบอกถึงรากเหง้าพื้นฐานของความเป็นชาติ สืบทอดจากบรรพบุรุษตั้งแต่อดีตกาล วัฒนธรรมเป็นศักดิ์ศรีของความเป็นชาติ มรดกทางวัฒนธรรม มีความสำคัญ มีคุณค่าที่ต้องอนุรักษ์ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2562)

หมู่บ้านเขวา หรือ กลุ่มหาธาตุ (กลุ่มหาธาตุ เมืองย่างทึศนาค หรือ กู่ หรือ กู่บ้านเขวา) ตั้งอยู่บริเวณบ้านเขวา ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ในเขตการดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลเขวา เป็นโบราณสถานประเภทศาสนสถานในพุทธศาสนาเถรวาทนิกายอนันตวัณโณ เป็นศิลปกรรมแบบบายัน สร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์สุโขทัยที่ 18 ตรงกับรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งอาณาจักรเขมร โดยพระองค์โปรดให้สร้างสถานพยาบาลจำนวน 102 แห่งในพระราชอาณาจักร หรือที่เรียกว่า “อโรคยาศาล” พร้อมกับได้สร้างศาสนสถานประจำสถานพยาบาลแต่ละแห่งไว้คู่กันด้วย โดยศาสนสถานเหล่านี้มีรูปแบบกำหนดที่คล้ายคลึงกัน คือ ปราสาทประธาน บรรณาลัย ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว นอกกำแพงด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีสระน้ำ 1 ซึ่งปรากฏที่หมู่บ้านเขวาเป็นหนึ่งในศาสนสถานในกลุ่มนี้ด้วย ปัจจุบันเป็นสถานที่เคารพสักการบูชาของท้องถิ่น กู่บ้านเขวาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำหรับชาติเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2478 ชื่อ

“คูมหาธาตุ เมืองย่างทึศนาค” ซึ่งชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า กู่ อำเภอตลาด ตำบลเขวา จังหวัดมหาสารคาม (สำนักศิลปกรรมที่ 8 ขอนแก่น, 2562)

นอกจากกู่บ้านเขวาแล้ว ชุมชนบ้านเขวายังมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของคนในชุมชน คือ “วัฒนธรรมการปั้นหม้อดินเผา” ของชาวบ้านบ้านหม้อ ซึ่งมีการใช้ภาษาโคราชเป็นหลักในการสื่อสาร เนื่องจากบรรพบุรุษดั้งเดิมของชาวบ้านหม้อได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากพื้นที่อำเภอโนนสูง อำเภอพิมาย อำเภอจักราช และอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา ย้ายพื้นที่หนองเล็ง หรือบ้านหม้อ จังหวัดมหาสารคาม จึงทำให้ชาวบ้านบ้านหม้อมีภาษา รวมถึงประเพณีบางอย่างที่เป็นประเพณีเฉพาะที่ไม่เหมือนกับประเพณีอีสาน รวมทั้งมีอาชีพหลักคือการปั้นหม้อดินเผาที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

ดังนั้น จึงถือได้ว่าชุมชนบ้านเขวามีมรดกวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นจากการผสมผสานประเพณีวัฒนธรรมอีสานและวัฒนธรรมดั้งเดิมจากบรรพบุรุษ ทั้งในเรื่องวิถีชีวิตและแหล่งโบราณสถานที่มีในท้องถิ่น

องค์การบริหารส่วนตำบลเขวามีภารกิจที่สำคัญประการหนึ่งในการดูแลปกครองส่วนท้องถิ่นคือการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีอันดีงาม รวมถึงโบราณสถานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลเขวาจึงมีหน้าที่ในการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมรวมถึงโบราณสถาน กู่บ้านเขวาซึ่งตั้งอยู่ในเขตการปกครองดูแล โดยการดำเนินงานดังกล่าวนี้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาค ทั้งประชาชนในพื้นที่ ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา ที่จะต้องร่วมมือกันในการส่งเสริม อนุรักษ์และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน โดยผ่านการมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์และส่งเสริม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น โบราณสถานรวมถึงโบราณวัตถุต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ เพื่อให้ชุมชนเกิดการอนุรักษ์และรักษามรดกทางวัฒนธรรมและประเพณีที่ดั้งเดิม และเยาวชนคนรุ่นหลังได้ทราบถึงรากเหง้าด้าน ศิลปวัฒนธรรมของตนสามารถต่อยอด ถ่ายทอด และบูรณาการองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของท้องถิ่นตนไปสู่คนรุ่นต่อไป ในการดำเนินการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกวัฒนธรรมและโบราณสถานการทำงานแบบมีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง ทั้งร่วมมือระหว่างองค์กร และภายนอกองค์กร รวมทั้งภาคประชาชน เพื่อให้การดำเนินงานเกิดการขับเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกัน มีเป้าหมายเดียวกัน (ชาติรี มหันตรัตน์และนรินทร์ อุ้นแก้ว, 2562) จึงจะทำให้การดำเนินการบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและสิทธิผล และนำไปสู่การอนุรักษ์และรักษามรดกทางวัฒนธรรมและโบราณสถานอย่างยั่งยืน

ความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมและความจำเป็นในการให้ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมรวมถึงโบราณสถานที่มีอยู่ภายในท้องถิ่นนี้ จึงเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงภูมิหลังและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนประเพณีพื้นถิ่น รวมถึงกระบวนการจัดการและการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมรดกวัฒนธรรม รวมถึงโบราณสถาน ของชุมชนบ้านเขวา ตลอดจนกระบวนการและวิธีการในการอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงกันระหว่างภาครัฐ ผู้นำชุมชน และประชาชน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงเพื่อทราบถึงประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ตลอดจน

การดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีอันดั้งเดิม รวมถึงโบราณสถานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนบ้านเขวา รวมถึงเพื่อทราบถึงกระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเขวา และถอดบทเรียนของกระบวนการจัดการดังกล่าวเพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และเป็นการศึกษามีส่วนร่วมของประชาชนของชุมชนบ้านเขวา ในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมรวมถึงโบราณสถานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อเป็นการเพิ่มการรับรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำชุมชนรวมถึงสร้างความตระหนักและสำนึกให้กับคนในชุมชนในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีอันดั้งเดิม รวมถึงโบราณสถานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น และเกิดความตระหนักและความรู้สึกในการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมในการร่วมอนุรักษ์และปกป้องมรดก ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษานี้มีขอบเขตในการศึกษาคือชุมชนที่อยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลเขวา โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้นำชุมชนในพื้นที่ อาทิ ผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลเขวา กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล อาสาสมัครสาธารณสุขสุขหมู่บ้าน รวมถึงประชาชนที่อยู่ในพื้นที่และผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก จากคำถามที่นำไปสู่ประเด็นในการค้นหาคำตอบจนกว่าจะได้ข้อมูลที่เพียงพอต่อการวิจัย

วิธีการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาบรรดาข้อมูล เอกสารและหลักฐานต่างๆ ทั้งจากหนังสือ ตำรา บทความ ข่าว รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชน ผู้นำชุมชน ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเขวาสันอุดม อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคามด้วยวิธีการเผชิญหน้าเพื่อทำความเข้าใจและเพื่อทราบความคิดเห็นโดยตรงของข้อมูล โดยเปิดโอกาสให้ผู้ตอบข้อมูลตอบคำถามและแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระเต็มที่ โดยใช้เวลาคนละ 30-45 นาที เพื่อนำข้อมูลต่าง ๆ มาสังเคราะห์และวิเคราะห์ อันนำไปสู่การตอบคำถามการวิจัย และผู้วิจัยทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอในเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเขวาสันอุดม อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาประวัติศาสตร์และความเป็นมาของมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน สามารถสรุปได้ 2 ลักษณะ คือ 1) มรดกทางวัฒนธรรมที่สามารถจับต้องได้ ได้แก่ โบราณสถานปรางกู และวัฒนธรรมการปั้นหม้อแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของชาวบ้านบ้านหม้อ และ 2) มรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์น้ำกุ่มหาธาตุ และประเพณีท้องถิ่นอีสานซึ่งจะมีตลอดทั้งปี หรือที่เรียกว่า "ฮีต 12 คอง 14" วัฒนธรรมเหล่านี้ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จนทำให้ชุมชนบ้านเขวาสันอุดมผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมแบบคนอีสานดั้งเดิมและวัฒนธรรมจากชาวบ้านที่อพยพมาจากโคราชและมาตั้งถิ่นฐานที่นี่ นอกจากนี้ ผู้ศึกษายังได้ศึกษาการดำรงอยู่ของศิลปะวัฒนธรรม ภูมิปัญญา

ท้องถิ่น ประเพณีอันดีงาม รวมถึงโบราณสถานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวชุมชนบ้านเขวาสันอุดม จากการศึกษพบว่าชาวบ้านมีความภูมิใจในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างมากและพร้อมที่จะส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของตนให้คงอยู่ไปสู่รุ่นลูกหลาน ทั้งโบราณสถานที่มีในท้องถิ่น และประเพณีต่างๆ ซึ่งในส่วนของประเพณีท้องถิ่นนั้นชาวบ้านมองว่าเป็นเรื่องที่จะต้องทำอยู่แล้ว โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต เนื่องจากประเพณีต่างๆ นั้น จะมีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของชาวบ้านสอดแทรกอยู่ในประเพณีของแต่ละเดือนทั้งสิ้น

สำหรับกระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเขวาสันอุดมและการมีส่วนร่วมของประชาชนของชุมชนบ้านเขวาสันอุดมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม พบว่า การจัดการโบราณสถานมีการร่วมกันบริหารจัดการแยกส่วนอย่างชัดเจนระหว่างหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบโดยตรงกับชุมชน ซึ่งชุมชนรับรู้และปฏิบัติตามกฎระเบียบในเรื่องโบราณสถานเป็นอย่างดี และยินดีให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ โดยชุมชนจะเป็นผู้ดำเนินการหลักในเรื่องของพิธีกรรมซึ่งเป็นเรื่องของความเชื่อและความศรัทธา จึงทำให้การบริหารจัดการ การส่งเสริม และการอนุรักษ์โบราณสถานปรางกูมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ส่วนประเพณีท้องถิ่นชาวบ้านได้มีการดำเนินการอยู่แล้ว โดยหากมีหน่วยงานรัฐเป็นผู้ดำเนินการหลักก็จะยิ่งทำให้งานประเพณีดังกล่าวยิ่งใหญ่มากกว่าที่ชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการเอง ซึ่งงานประเพณีต่างๆ ชาวบ้านสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการทั้งสิ้น จึงทำให้ปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเขวาสันอุดมจะไม่มี เพราะทั้งภาครัฐ ผู้นำชุมชน ได้มีการประชาสัมพันธ์และเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกครั้ง

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณีชุมชนบ้านเขวา ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มุ่งศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยเน้นการศึกษาการมีส่วนร่วมในประเด็นดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการมีส่วนร่วม และลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ของกลุ่มตัวอย่าง
2. ปัญหาและอุปสรรคของประชาชน ในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน
3. ข้อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุง และแก้ไขปัญหาในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1) รูปแบบการมีส่วนร่วม และลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

รูปแบบการมีส่วนร่วมและลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเขวา พบว่า ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเขวา เป็นประเพณีชาวอีสานที่เรียกว่า “ฮีต 12 คอง 14” ซึ่งจัดขึ้นทุกปี รวมถึงประเพณีสงกรานต์ที่จัดขึ้นเป็นประจำและลักษณะการมีส่วนร่วม พบว่าประชาชนมีการเข้าร่วมประชุมในการจัดงานประเพณี รวมถึงประเพณีสงกรานต์ที่ค่อนข้างน้อย เนื่องจากให้เหตุผลว่าด้วยภาระที่จะต้องทำมาหากิจจึงทำให้ไม่มีเวลาเข้าร่วมประชุม และเชื่อว่าการจัดงานประเพณีหรือการอนุรักษ์วัฒนธรรมหรือโบราณสถานเหล่านี้ บรรดาผู้นำชุมชนสามารถดำเนินการได้ตั้งอยู่แล้ว โดยก่อนการ

ดำเนินการจัดงานต่างๆ ที่เกี่ยวกับบุญประเพณี ผู้ใหญ่บ้านก็จะประกาศเชิญให้ชาวบ้านเข้าร่วมประชุมทางหอกระจายเสียงทุกครั้ง แต่เนื่องด้วยภารกิจที่จะต้องประกอบอาชีพทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมประชุมได้ทุกครั้ง แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็ได้สอบถามจากบรรดาเพื่อนบ้านที่ได้เข้าร่วมประชุมแทนว่าในวันนั้นการประชุมมีมติอย่างไร และจะต้องดำเนินการอะไรบ้าง

ในด้านการมีส่วนร่วมคิดและเสนอแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นและการพัฒนาแหล่งโบราณสถานประจำท้องถิ่นนั้น พบว่า ประชาชนและชุมชนหากได้เข้าร่วมประชุมมักไม่ค่อยได้แสดงความคิดเห็น โดยมากผู้ที่แสดงความคิดเห็นมักเป็นผู้นำชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้านผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพ อาทิ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาตำบล รวมถึงข้าราชการที่เกษียณอายุที่อยู่ในหมู่บ้าน และเมื่อมีการลงมติที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานประเพณีหรือการจัดการโบราณสถานประจำชุมชน พบว่า หากได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมก็จะสามารถแสดงความคิดเห็นหรือลงมติในเรื่องที่กำลังประชุมได้อยู่แล้ว

ในด้านการมีส่วนร่วมในการเสนอโครงการในการอนุรักษ์และส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นและการพัฒนาแหล่งโบราณสถานประจำท้องถิ่น พบว่า ประชาชนไม่มีการจัดทำโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง เนื่องจากการจัดทำกิจกรรมหรือโครงการเหล่านี้จะต้องใช้เงินจำนวนมาก โดยมองว่าเป็นหน้าที่ของรัฐ แต่หากรัฐมีโครงการที่จะจัดทำอะไรชาวบ้านก็พร้อมและยินดีที่จะให้ความร่วมมือ ในประเด็นเรื่องการเข้าร่วมงานประเพณีหรือร่วมบริหารจัดการโบราณสถานในชุมชน ชาวบ้านได้เข้าร่วมงานประเพณีที่ได้มีการจัดขึ้นทุกปีอยู่แล้ว เพราะส่วนมากเป็นประเพณีอีสานที่ปฏิบัติสืบกันมาตั้งแต่

บรรพบุรุษ และยินดีที่จะปฏิบัติต่อๆ สืบไป ส่วนเรื่องการร่วมบริหารจัดการโบราณสถานหมู่บ้านเขวา เนื่องจากหมู่บ้านเขวาเป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากร ดังนั้น ชาวบ้านจึงไม่ได้มีส่วนการร่วมบริหารจัดการ โดยถือเป็นเรื่องการจัดการของหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ชาวบ้านทำได้คือเรื่องของประเพณีสงกรานต์ที่เป็นเรื่องในส่วนของงานพิธีกรรม ที่ชาวบ้านจะเป็นผู้ดำเนินการในส่วนนี้ แต่การดำเนินการใดๆ ในเขตปรางค์กู่ก็ต้องแจ้งวัฒนธรรมจังหวัดก่อนการดำเนินการทุกครั้ง

ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขวา และผู้นำชุมชนที่อยู่ในเขตปกครององค์การบริหารส่วนตำบลเขวา มีมุมมองที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้

ในด้านการเข้าร่วมประชุมในการจัดงานประเพณีประจำชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลเขวาและผู้นำชุมชน จะเป็นผู้หลักในการจัดงานประเพณีต่างๆ และทุกครั้งที่จะมีการจัดงานก็จะต้องจัดประชุมบรรดาผู้นำของชุมชนของแต่ละหมู่บ้านเข้ามาร่วมกันวางแผนงานว่าจะดำเนินการเช่นใดและไปในทิศทางใด ซึ่งประเพณีส่วนมากก็เป็นประเพณีดั้งเดิมของคนอีสาน คือ ฮีต 12 คลอง 14 ซึ่งแต่ละหมู่บ้านก็จะดำเนินการจัดงานเป็นประจำทุกเดือนอยู่แล้ว แต่งานที่เป็นงานใหญ่ประจำตำบลเขวา คือ งานสงกรานต์กุ่มหาธาตุและงานบุญบังไฟ ซึ่งทั้งสองงานนี้ทั้งตำบลเราจะจัดงานร่วมกัน โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลเขวาเป็นหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่ประสานงานและเป็นแม่งานในการจัดงานดังกล่าว

สำหรับการเข้าร่วมประชุมเกี่ยวข้องกับเรื่องการจัดงานประเพณีหรือการจัดการโบราณสถานประจำชุมชน พบว่า ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขวา และผู้นำชุมชนมีการเข้าร่วมประชุมเสมอ แต่หากเป็นงานประเพณี

ที่หมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการ ทางผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขวาจะไม่ได้เข้าร่วมประชุมเพราะเป็นเรื่องของแต่ละหมู่บ้านที่จัดการหรือดำเนินการเอง

ด้านการมีส่วนร่วมในการร่วมคิดและเสนอแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นและการพัฒนาแหล่งโบราณสถานประจำท้องถิ่น พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลเขวาและผู้นำชุมชน มีภารกิจในการส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นและพัฒนาแหล่งโบราณสถานประจำท้องถิ่นอยู่แล้ว ซึ่งในส่วนนี้องค์การบริหารส่วนตำบลเขวาและผู้นำชุมชนจะได้รับการจัดสรรงบประมาณเป็นประจำทุกปี

ในด้านการเสนอโครงการในการอนุรักษ์และส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นและการพัฒนาแหล่งโบราณสถานประจำท้องถิ่น พบว่าการจัดทำโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ เป็นภารกิจและหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเขวาและผู้นำชุมชนอยู่แล้ว โดยจะเป็นผู้ริเริ่มการจัดงานประเพณีต่างๆ นอกจากนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลเขวายังได้จัดทำโครงการยุทธศาสตร์ ซึ่งเป็นโครงการที่ให้เด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เข้ามาอบรมเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมที่มีอยู่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเขวา รวมถึงโบราณสถานหมู่บ้านเขวา เพื่อให้เด็กเหล่านี้ได้มีความรู้เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมและความ เป็นมาของโบราณสถานปรางค์กู่บ้านเขวา และสามารถถ่ายทอดให้แก่นักท่องเที่ยวได้ แต่อย่างไรก็ตาม โครงการดังกล่าวดำเนินการได้เพียงปีเดียว โดยทางองค์การบริหารส่วนตำบลเขวาได้พักการดำเนินการไว้ก่อนเนื่องจากประสบปัญหาเรื่องงบประมาณ

ในประเด็นเรื่องการเข้าร่วมงานประเพณีหรือร่วมบริหารจัดการโบราณสถานในชุมชน พบว่า หากเป็นงานประเพณี องค์การบริหารส่วน

ตำบลเขวาและผู้นำชุมชนก็จะเป็นผู้นำที่ทำหน้าที่ในการจัดงานประเพณีเป็นหลักอยู่แล้ว โดยจะเป็นผู้นำในการเชื่อมโยงชาวบ้านให้เข้ามาร่วมกันจัดงานหรือขับเคลื่อนงานประเพณีต่างๆ ให้เกิดขึ้น ส่วนเรื่องการบริหารจัดการโบราณสถานปราสาทคู่นั้น เนื่องจากปราสาทคูบ้านเขวาเป็นโบราณสถานที่ยื่นทะลุกับกรมศิลปากร ดังนั้น ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเขวาและผู้นำชุมชนจึงไม่ได้มีส่วนการร่วมบริหารจัดการ โดยถือเป็นเรื่องการบริหารของหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง คือ กรมศิลปากร อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเขวาและผู้นำชุมชนมีหน้าที่ในการประสานงานระหว่างหน่วยงานรัฐซึ่งคือกรมศิลปากรรวมถึงวัฒนธรรมจังหวัดและชุมชนในการดูแลโบราณสถานดังกล่าว

2) ปัญหาและอุปสรรคของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

ผลการลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลของสภาพปัญหาปัจจุบันของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม รวมถึงโบราณสถานของชุมชนบ้านเขวา พบว่า สภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านเขวายังคงสภาพเดิมที่ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงไปมากนัก โดยเศรษฐกิจหลักของชุมชนยังคงเน้นที่การเกษตรกรรมเป็นหลัก ยกเว้นชาวบ้านบ้านหม้อที่มีอาชีพหลัก คือ การปั้นหม้อดินเผา อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเด่นชัดมากที่สุดคือ กลุ่มประชากรส่วนมากของชุมชนบ้านเขวา คือ กลุ่มผู้สูงอายุและเด็ก โดยคนหนุ่มสาวจะอพยพเข้าไปทำงานในเมือง ทำให้ชาวบ้านเกิดความกังวลใจว่าวัฒนธรรมบางอย่างที่มีอยู่จะสูญหายไป โดยเฉพาะการปั้นหม้อ ซึ่งเป็นมรดกเฉพาะที่สืบทอดมาแต่โบราณ จึงอยากให้ลูกหลานกลับมาสืบทอด

ภูมิปัญญาการปั้นหม้อ สำหรับโบราณสถานปราสาทคู ประชาชนรับรู้ว่ามีอยู่ภายใต้การดูแลกรมศิลปากร แต่ยังคงขาดความรู้ความเข้าใจในแนวทางและวิธีการอนุรักษ์โบราณสถาน และความรู้ความเข้าใจในแนวทาง และวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานที่ต้องการ

สำหรับปัญหาและอุปสรรคของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมรวมถึงโบราณสถานของชุมชนบ้านเขวา พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลเขวา ไม่มีปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมรวมถึงโบราณสถานของชุมชน โดยสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้ทุกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นงานบุญประเพณี หรืองานสงกรานต์ปราสาทคูที่มีการจัดขึ้นทุกปี โดยผู้ที่ดำเนินการหลัก คือ องค์การบริหารส่วนตำบลเขวา และชาวบ้านจะมีส่วนสำคัญในงานด้านพิธีกรรม ดังนั้น การจัดงานบุญประเพณีองค์การบริหารส่วนตำบลเขวาก็จะมีการปรึกษาหารือกับชาวบ้านและร่วมกันจัดงานกับชาวบ้านเสมอ

ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขวาและผู้นำชุมชน พบว่า ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขวาและผู้นำชุมชนได้เปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมรวมถึงโบราณสถานของชุมชน โดยก่อนดำเนินการที่เกี่ยวกับงานประเพณีหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นจะเชิญผู้นำชุมชนและชาวบ้านทุกครั้ง เพราะจะทำให้ชุมชนเกิดการร่วมมือและร่วมใจในการจัดงานได้เป็นอย่างดี อันจะทำให้เกิดการสืบสานประเพณีได้อย่างดียิ่ง

3) ข้อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

การบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมรวมถึงโบราณสถานของชุมชนบ้านเขวามีประเด็นต่างๆ ที่ชาวบ้านนับถือสืบต่อกันมาเป็นประเด็นที่สำคัญ และชาวบ้านศรัทธานับถือปฏิบัติมา ประชาชนผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขวา ผู้นำชุมชนที่อยู่ในเขตปกครององค์การบริหารส่วนตำบลเขวา มีการร่วมมือร่วมใจในการผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้การดำเนินการจัดงานประเพณี รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

อย่างไรก็ดี แม้ว่าประชาชนจะมองว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมดังกล่าวจะไม่มีปัญหาและอุปสรรคก็ตาม แต่บรรดาผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเขวา รวมถึงผู้นำชุมชนก็ต้องการให้ประชาชนได้เข้ามาจับบทบาทและร่วมมือในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมรวมถึงโบราณสถานให้มากยิ่งขึ้น เนื่องจากปัจจุบันนี้รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนมักจะเป็นการมีส่วนร่วมในขั้นต้น คือ การเข้าร่วมกิจกรรมหรือร่วมงานประเพณีเท่านั้น ส่วนการเสนอโครงการหรือการเป็นผู้ริเริ่มโครงการยังไม่มี โดยจะให้เป็นที่หน้าของหน่วยงานรัฐเท่านั้น หากเป็นไปได้ ก็อยากให้ประชาชนสามารถเสนอโครงการใดที่จะเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมได้อยู่แล้ว ทั้งนี้หน่วยงานรัฐก็จะยินดีในการสนับสนุนและดำเนินการเพื่อให้โครงการที่เสนอมานั้นเกิดขึ้น

ข้อเสนอแนะ

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณีชุมชนบ้านเขวา ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ทำให้ผู้ศึกษาได้มีความเข้าใจถึง

รูปแบบ วิธีการ การดำเนินกิจกรรม กระบวนการทางวัฒนธรรมของชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเขวา และมีข้อเสนอแนะต่อการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนโดยให้ประชาชนเกิดการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในอนาคต ดังนี้

1. ปัจจุบันความความเหนียวแน่นของชาวบ้านลดลง เนื่องจากต้องออกไปประกอบอาชีพที่อื่น รวมถึงการย้ายถิ่นฐานไปอยู่นอกชุมชน ผู้นำชุมชนควรเข้าไปส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของโดยเฉพะอาศัยผ่านระบบเครือข่าย เพื่อให้เป็นฐานของการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านและชุมชน

2. ปัจจุบันเยาวชนท้องถิ่นขาดความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตน จึงขอเสนอให้โรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ควรเพิ่มหลักสูตรพิเศษที่มีความเกี่ยวข้องกันกับประเพณี โบราณสถานที่สำคัญ รวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมอื่นที่มีในท้องถิ่นเพิ่มเติม เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เด็กเกิดความสำนึกรักในประเพณี โบราณสถาน และมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน

3. ควรมีการสำรวจและรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่มีอยู่ในท้องถิ่น และจัดรวบรวมเพื่อให้เป็นแหล่งศึกษาของคนทั่วไปที่มีความสนใจ

4. ชุมชนควรมีการจัดกิจกรรมสำรวจและรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเอง อาทิ รูปแบบวิธีการ การดำเนินกิจกรรม กระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้เยาวชนรุ่นหลังเกิดความตระหนักในการเข้ามามีส่วนร่วมต่อกระบวนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมมากขึ้น และสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณะนิติศาสตร์ สำหรับการสนับสนุนงบประมาณการทำวิจัยในครั้งนี้ และขอขอบพระคุณนายกองค์การบริหาร

ส่วนตำบลเขวา คณะผู้บริหาร เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขวา ผู้นำชุมชน และประชาชนในตำบลเขวาอนุเคราะห์ให้ข้อมูลเพื่อให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2562). *วัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญา*. สืบค้นจาก <http://lib.culture.go.th/library/multimedia/48819.pdf>, เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม.
- ชาติรี มหันตรัตน์ และนรินทร์ อุ้นแก้ว. (2562). *แนวทางการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม กรณีนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร*. สืบค้นจาก <http://jas.aru.ac.th/?p=3397>, เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2562.
- พจนา เอกบุตร. (2556). *ชุมชนลำปางหลงกับการจัดการมรดกวัฒนธรรม: กรณีศึกษางานประเพณี ยี่เป็งไหว้สาพระธาตุเจ้า อำเภอเกาะคำ จังหวัดลำปาง*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พฤษภาคม.
- สำนักบริหารกลาง กรมศิลปากร. (2562). *ทำไม่ต้องรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม*. สืบค้นจาก <http://www.finearts.go.th/secretariat>, เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2562). *การรักษาวัฒนธรรมของความเป็นชาติ*. สืบค้นจาก https://www.m-culture.go.th/young/ewt_news.php?nid=165&filename=index, เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม.
- สำนักศิลปกรที่ 8 ขอนแก่น กรมศิลปากร. (2562). *หมู่บ้านเขวา บ้านเขวา ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม*. สืบค้นจาก <http://www.finearts.go.th/fad9/parameters/km/item/หมู่บ้านเขวา-บ้านเขวา-ตำบลเขวา-อำเภอเมือง-จังหวัดมหาสารคาม.html>, เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม.